

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

УДК 347.4

DOI <https://doi.org/10.32837/chern.v0i4.126>**П. Д. Гуйван***кандидат юридичних наук, заслужений юрист України,
професор**Полтавського інституту бізнесу**Міжнародного науково-технічного університету імені академіка Юрія Бугая
orcid.org/0000-0003-3058-4767*

ПРО СПІВВІДНОШЕННЯ КОНВЕНЦІЙНИХ ПРАВ ОСОБИ НА ВІЛЬНЕ ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ І ПРИВАТНІСТЬ. ЄВРОПЕЙСЬКЕ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

Статтю присвячено дослідженню актуального питання про сутність і зміст конвенційного права на вільне вираження своїх поглядів і співвідношення принципів його реалізації з можливістю порушення прав та інтересів держави, громади й конкретної людини. Розглянуто підстави й випадки, коли свобода слова може бути правомірно обмежена, вказується, що такі чинники повинні встановлюватися законом і бути необхідними для поважання прав і репутації інших осіб, охорони державної безпеки, громадського порядку, здоров'я чи моральності населення. Важливо, щоб, реалізуючи свободу слова, не було перейдено прийнятні межі, зокрема, щодо репутації, прав інших осіб тощо. Проаналізовано міжнародно-правові акти, які стверджують баланс вказаних інтересів, зокрема статті 8 та 10 Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод. Наголошується, що правила цих статей досить часто перебувають у протистоянні одне з одним. І під час практичного їх застосування надзвичайно важливо знайти баланс між охоронюваними законом інтересами. Адже інформаційна свобода неодмінно стосуватиметься відкритості відомостей особистого характеру про певну особу, її конфіденційні дані можуть бути поширені і в такий спосіб – вчинене певне втручання в приватні права. Але, з іншого боку, не підлягає надмірному втручання й основне право цивілізованої спільноти на свободу збирати й поширювати інформацію. Тому видається важливим правильний та адекватний розсуд правозастосовних органів під час розв'язання спірних питань. У роботі наголошується на визначальній ролі практики Європейського суду з прав людини, яка дає змогу встановити критерії надання переваги тим чи іншим суспільним інтересам у разі виникнення колізії між публічним правом на поширення інформації і приватним правом на недоторканність особистого життя, безпеку та моральність громади. У статті на конкретних прикладах рішень ЄСПЛ проілюстровано підходи Суду до розв'язання складних питань. Показано, що від того, наскільки під час здійснення нормальних суспільних відносин дотримується баланс різних, іноді протилежних, прав і свобод, залежить значною мірою рівень демократії.

Ключові слова: право на приватність, свобода слова, суспільний інтерес.

Guyvan P. D. ON THE RELATIONSHIP BETWEEN THE CONVENTIONAL RIGHTS OF THE PERSON TO FREE EXPRESSION OF VIEWS AND PRIVACY. EUROPEAN LAW ENFORCEMENT

The article is devoted to the study of the topical issue of the essence and content of the conventional right to free expression of their views and the relationship of the principles of its implementation with the possibility of violating the rights and interests of the state, community and individual. The grounds and cases when freedom of speech may be lawfully restricted are considered, it is indicated that such factors should be established by law and be necessary to respect the rights and reputation of others, protection of state security, public order, health or morals. It is important that, in exercising freedom of speech, acceptable limits are not exceeded, in particular as regards reputation, the rights of others, and so on. The international legal acts that affirm the balance of these interests, in particular Articles 8 and 10 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, are analyzed. It is noted that the rules of these articles are often in conflict with each other. And in their practical application it is extremely important to find a balance between the interests protected by law. After all, information freedom will inevitably concern the openness of information about a certain person of a personal nature, its confidential data can be disseminated and in this way – a certain interference with private rights is committed. But, on the other hand, the fundamental right of the civilized community to the freedom to collect and disseminate information is not subject to excessive interference. Therefore, it seems important correct and adequate discretion of law enforcement agencies in resolving disputes. The paper emphasizes the crucial role of the case law of the European Court of Human Rights, which allows to establish criteria for giving preference to certain public interests in the event of a conflict between the public right to disclosure and private right to privacy, security and morality. The article illustrates the Court's approaches to resolving complex issues with specific examples of ECtHR judgments. It is shown that the level of democracy largely depends on the extent to which the balance of different, sometimes opposite, rights and freedoms is observed in the implementation of normal social relations.

Key words: right to privacy, freedom of speech, public interest.

Право людини на інформаційну свободу є основоположним, воно значною мірою зумовлює дотримання всіх інших прав і свобод у демократичному суспільстві. Водночас в окремих випадках воно може підлягати обмеженням, які повинні встановлюватися законом і бути необхідними для поважання прав і репутації інших осіб, охорони державної безпеки, громадського порядку, здоров'я чи моральності населення. Важливо, щоб, реалізуючи свободу слова, не було перейдено прийнятні межі, зокрема, щодо репутації, прав інших осіб і необхідності запобігання розголошенню конфіденційної інформації. Інакше кажучи, мусить існувати певний контроль за балансом між суспільною потребою бути поінформованим і приватними правами конкретних осіб та інтересами соціуму. У цьому сенсі Парламентська Асамблея Ради Європи в Резолюції № 1165 зазначила, що право кожної людини на приватність і право на свободу вираження поглядів є основою демократичного суспільства; ці права не є абсолютними і не мають ієрархічного характеру, оскільки мають однакову цінність (пункт 11) [1]. Право на приватність, закріплене у статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, повинне захищати приватне життя особи не тільки від втручання влади, а й від подібних дій із боку інших осіб чи інститутів, зокрема засобів масової інформації (пункт 12).

Інформаційні права й обов'язки осіб, що здійснюють інформаційну діяльність, закріплені у правилах частини першої статті 32 та частини третьої статті 34 Конституції України. Вони перебувають у системному взаємозв'язку й передбачають як недопустимість порушення права людини на недоторканність особистого та сімейного життя, так і реалізацію особою права на вільне збирання, зберігання, використання й поширення інформації. Для надання визначеності таким відносинам Конституційний Суд України дав таку оцінку: інформацією про особисте та сімейне життя особи є будь-які відомості та/або дані про відносини немайнового та майнового характеру, обставини, події, стосунки тощо, пов'язані з особою та членами її сім'ї, за винятком передбаченої законами інформації, що стосується здійснення особою, яка обіймає посаду, пов'язану з виконанням функцій держави або органів місцевого самоврядування, посадових або службових повноважень. Така інформація про особу є конфіденційною; збирання, зберігання, використання та поширення такої інформації про особу без її згоди державою, органами місцевого самоврядування, юридичними або фізичними особами є втручанням в її особисте та сімейне життя. Таке втручання допускається винятково у випадках, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Загальнотеоретичні та інші правові аспекти свободи вираження думки, поглядів особи та їх співвідношення із захистом та охороною особистих прав людини та інтересів державної безпеки досліджували провідні науковці, такі як І. Турчин-Кукаріна, Е. Тітко, А. Черданцев, В. Кудрявцев, О. Марценюк, В. Павликівський, В. Постульга, О. Жуковська, Є. Чефранова, С. Кравченко, та інші. Однак вказані дослідження не можна вважати завершеними, адже вони переважно стосуються характеристики такого чинника основоположних свобод людини, як можливість мати вільний доступ до вираження своїх думок. Водночас немає серйозного аналізу питань щодо причин і підстав обмежень цього права з огляду на порушення конкретних особистих прав особи та суспільства. Майже недослідженою в доктринальній площині залишається проблематика оцінювання правозастосовними органами факторів, що сприяють знаходженню балансу між необхідністю захисту публічного права на висловлення поглядів і охороною приватності особи, зокрема її честі та ділової репутації. Потребують додаткового вивчення засади основоположного принципу щодо вільного обігу інформації в його тлумаченні європейськими правозастосовними інституціями. Є окрема потреба в дослідженні практики застосування Європейським судом із прав людини положень статті 10 Конвенції та її співставлення з конвенційною статтею 8. Як теоретична думка, так і законодавство потребують чітких відповідей на ці питання. Практичний аналіз юридичних підходів щодо ефективності застосування європейського принципу свободи вираження поглядів є метою наукової статті.

Питання вільного вираження думок, ідей та поглядів є чи не найважливішим у практиці Європейського суду з прав людини. Як вказує Суд у своїх прецедентних рішеннях, абсолютно необхідним явищем водночас є знаходження прийняттого співвідношення між дотриманням права особи на самовираження та охороною державних і приватних інтересів. У разі порушення поширення інформації вказаних суспільних та особистих прав ідеється про їхній захист за допомогою статті 8 Конвенції. Вона допускає обмеження свободи слова з боку державних юрисдикційних органів, позаяк зловживання інформаційними правами посягає на засади приватності в суспільстві. Таке посягання порушує конвенційну статтю 8, якщо воно не «передбачено законом», не ставить одну або більше законних цілей, зазначених у пункті 2 статті 10 Конвенції, та не є «необхідним у демократичному суспільстві» для досягнення цих цілей. Власне, правила статей 8 та 10 досить часто перебувають у протистоянні одне з одним. І тут надзвичайно важливо знайти баланс між охоронюваними законом інтересами. Адже інформаційна свобода неодмінно стосува-

тиметься відкритості відомостей персонального характеру про певну особу, її конфіденційні дані можуть бути поширені і в такий спосіб – вчинене певне втручання в приватні права. Але, з іншого боку, не підлягає надмірному втручання й основне право цивілізованої спільноти на свободу збирати і поширювати інформацію.

Від того, наскільки під час здійснення нормальних суспільних відносин дотримується вказаний баланс, залежить значною мірою рівень демократії. Якщо інформаційна свобода є більш соціально необхідна та потребує збору, обробки, розкриття відомостей про певну особу (політичного діяча, державного чиновника, стосовно яких рівень публічної відкритості є вищий, або це необхідно для цілей національної чи громадської безпеки), пріоритет надається її захисту. Наприклад, під час розгляду справи П.Г. і Дж.Х. проти Сполученого Королівства [2, п. 77] ЄСПЛ встановив, що спостереження за заявником за допомогою глобальної системи позиціонування, яке проводилося за наказом Федерального генерального прокурора з метою проведення розслідування кількох епізодів замаху на вбивство, за які взяла на себе відповідальність терористична організація, і для запобігання подальшим нападам із використанням вибухових пристроїв, служило інтересам національної безпеки та громадського порядку, запобігання злочинам і захисту прав жертв. Отже, держава реалізовувала своє право на збір інформації, а втручання в приватне життя особи-заявника було пропорційне переслідуванню законним цілям і «необхідним у демократичному суспільстві». Тобто обмеження, передбачене за змістом частини 2 конвенційної статті 8, було законним.

Досить часто дилема щодо переваги права на самовираження чи моральності громади виникає під час реалізації можливості здійснення художньої творчості. Наприклад, під час розгляду ЄСПЛ справи «Алінак проти Туреччини» [3] аналізувався зміст роману заявника, який описував тортури селян і був оснований на реальних подіях. Суд зазначив таке: «... книга містить уривки, у яких викладено вигадані графічні деталі жорстокого поводження і звірств, спрямованих проти селян, які, без сумніву, формують у свідомості читача стійку ворожість щодо несправедливості, від якої в оповіданні страждали селяни. У буквальному сенсі деякі уривки можна розуміти як спонукування читача до ненависті, заколоту й застосування насильства. Проте під час визначення того, чи були ці спонукальні дії вчинені насправді, потрібно пам'ятати, що засобом, використаним заявником, був роман – форма художнього вираження, звернена до відносно невеликої кількості осіб, порівняно, наприклад, із засобами масової інформації» (п. 41). Суд зазначив, що «ця спірна книга являла собою роман, який належить до художньої літера-

тури, хоча нібито й оснований на реальних подіях». З урахуванням цього Суд зазначив: «... навіть незважаючи на те, що дух деяких уривків книги вкрай ворожий, Суд вважає, що їхня художня природа і обмежений вплив швидше звужують їхній характер до вираження глибокого горя перед обличчям трагічних подій, ніж закликають до насильства» (п. 45). Тож, як бачимо, баланс інтересів був визначений на користь свободи слова.

Такої ж позиції ЄСПЛ притримувався і у своїй постанові від 25 січня 2007 року в справі «Асоціація художників проти Австрії» [4]. Заявник оскаржував судову заборону на демонстрацію на виставці картини, яка вважалася непристойною. На картині, написаній спеціально для цієї виставки австрійським художником Отто Мюлем, був представлений колаж з участю різних відомих особистостей, таких як мати Тереза і колишній глава Австрійської партії свободи Йорг Гайдер, у сексуальних позах. Оцінюючи обставини справи, Суд застосував свою прецедентну практику, зазначивши, що «хоча художники і особи, що сприяють просуванню їхніх робіт, не мають імунітету до можливих обмежень, визначених у пункті 2 статті 10, але, на переконання Суду, таке зображення прирівнюється до карикатури на представлених осіб із використанням елементів сатири. Суд вказав, що сатира є формою художнього вираження і громадського коментаря з притаманними їй властивостями перебільшення і спотворення реальності, можливістю природним чином провокувати й агітувати» (п. 33).

Але є й інший розклад презумпцій. Скажімо, потребує ретельного вивчення ситуація, коли професійна або ділова активність певної посадової особи пов'язана з поняттям «приватного життя». Зокрема, у справі «Німці проти Німеччини» [5, п. 29] Суд дійшов висновку, що було неприпустиме втручання в «особисте життя» та «житло» заявника. Адже той, будучи адвокатом, мав довірчі відносини зі своїми клієнтами. Професійна і ділова активність може завжди містити більшою чи меншою мірою елемент конфіденційності. І хоча Суд не вважає за можливе або за необхідне дати вичерпне визначення поняттю «особисте життя», воно все ж не обмежується інтимним колом, де кожен може жити своїм життям, як він вважає за краще, чим повністю викинути зовнішній світ із цього кола. Повагу до особистого життя має також передбачати до деякої міри право встановлювати й розвивати відносини з іншими людьми, зокрема обмін інформацією. Ба більше, немає принципових підстав, щоб розуміння особистого життя виключало діяльність професійного і ділового характеру; саме в своїй роботі більшість людей має значну, якщо не найбільшу, кількість шансів розвивати відносини із зовнішнім світом. Адже не завжди можливо чітко розмежувати, яка

діяльність людини становить частину її професійного або ділового життя. Отже, особливо в разі, коли людина має гуманітарну професію, її робота в такому контексті може стати невіддільною частиною життя до такої міри, що стає неможливим визначити, у ролі кого вона діє в конкретній миті часу. Позбавлення людини захисту за статтею 8 на тій підставі, що діяльність, яка зазнала втручання, належить до професійної діяльності й у цій іпостасі підлягає підвищеній публічній відкритості, у цьому випадку ризикує призвести до нерівності, оскільки захист міг би залишитися доступним для того, чия професійна і непрофесійна діяльність настільки тісно переплетені, що немає жодної можливості їх розмежувати. У цьому сенсі ЄСПЛ послідовно обстоює позицію, що коли комерційна або професійна діяльність здійснюється з приватного будинку особи, на неї поширюється поняття «приватності», а телефонні дзвінки з приміщень, де здійснюється комерційна діяльність, підпадають під поняття «приватного життя» і «кореспонденції» для цілей статті 8. Також електронні повідомлення, відправлені з роботи, повинні бути захищені за статтею 8, як і інформація, отримана під час спостереження за використанням особою Інтернету [6, п. 30].

У контексті оцінки права на художнє вираження також досить часто застосовуються правомірні заходи обмеження свободи слова в разі порушення нею моральних засад суспільства. До прикладу, у справі «Інститут Отто Премінгер проти Австрії» [7, п. 44–50, 57] Суд постановив, що дії із заборони й вилучення фільму, який містить провокаційне зображення Бога, Діви Марії та Ісуса Христа, результатом чого стала неможливість запланованого прокату в кінотеатрах, були передбачені законом, мали легітимну мету – охорону моралі соціуму, та виправдані й адекватні для забезпечення права громадян на захист від образи їхніх релігійних почуттів. Суд прийняв позицію австрійських судів, які не вважали, що чесноти фільму як твору мистецтва або як внеску в суспільну дискусію переважають ті його риси, через які він значною мірою є образливим для широкого загалу. Відтак порушення статті 10 Конвенції не було зафіксовано. Таке ж рішення виніс ЄСПЛ у справі «І.А. проти Туреччини» [8], у якому Суд дійшов висновку, що звинувачення директора видавництва, який опублікував роман, було спрямовано державою на забезпечення захисту від образливого нападу на об'єкти, що вважаються священними для мусульман. Тож у захисті його права на самовираження було відмовлено, а обмеження цього права визнане законним.

Описані вище аспекти реалізації прав особи на свободу слова і на приватність мають враховуватися не тільки в разі висловлення думок через ЗМІ та інші засоби друкованого поширен-

ня відомостей. Вони також мають місце й під час поширення публічно інформації іншими способами. У розглядуваному сенсі показовою є справа «Яновський проти Польщі», що розглядалася Європейським судом із прав людини [9]. 2 вересня 1992 року заявник спостерігав за двома муніципальними охоронцями, які вимагали від продавців фруктів та овочів залишити площу, де продаж нібито не було дозволено муніципальною владою, через установаження саморобних торгових стендів. Вони також наклали на продавців високі штрафи. Заявник втрутився, вказуючи охоронцям, що їхні дії були позбавлені будь-якої юридичної підстави та порушували економічну свободу, гарантовану законом. Він зазначив, що муніципальна влада не випустила жодної резолюції, яка дозволила б охоронцям очистити відповідну площу й накласти штрафи на продавців. Заявник називав службовців «невігласами» та «злочинцями, які вчиняють порушення чинного законодавства». Він також закликав продавців залишатися на місці і продовжувати діяльність. Велика група перехожих зібралася, слухаючи жвавий обмін думками між заявником та охоронцями.

Через певний час прокурор порушив кримінальну справу проти заявника за підозрою у скоєнні злочину: образу державних службовців під час та через виконання своїх обов'язків. За цим звинуваченням заявника в судовому порядку було притягнуто до відповідальності за ст. 236 Кримінального кодексу до 8 місяців позбавлення волі (з відстроченням виконання вироку) та до 1,5 млн злотих штрафу. ЄСПЛ, розглядаючи справу, дійшла висновку, що обвинувальний вирок є втручанням у право особи на свободу вираження поглядів, гарантоване пунктом 1 статті 10 Конвенції. Водночас Суд здійснив дослідження, чи було таке втручання виправданим відповідно до пп. 2 цього положення, тобто чи було воно передбачено законом, мало законну мету і чи було потрібне в демократичній формі суспільства. Визнано, що таке покарання за образу цивільного службовця під час та через виконання ним посадових обов'язків передбачене Кримінальним кодексом Польщі. Отже, воно було «передбачене законом» (п. 37). Крім того, як було встановлено, таке втручання мало на меті забезпечення, щоб державним службовцям не перешкоджали виконанню їхніх обов'язків. Тож мета була легітимною і спрямовувалась на «запобігання безладу».

Наостанок Суд з'ясував питання, чи був застосований захід «необхідний в демократичному суспільстві». Було взято до уваги, що цей вираз є однією з важливих основ демократичного устрою. Стаття 10 застосовується не тільки до «інформації» чи «ідей», які сприятливо приймаються або розцінюються як позитивні або байдужі, але також до тих, що ображають, шокують або критикують державу чи будь-яку групу насе-

лення. Водночас необхідність обмеження свободи слова в будь-якому разі повинна бути переконливо встановлена. У цій справі заявник став свідком дій муніципальної охорони, яка штрафувє людей, що продають товари на міській площі. У своїй реакції на інцидент, який не стосувався самого себе, він публічно висловив свої критичні погляди на мету цього втручання, його обґрунтування й законність. Зокрема, він зазначив, що дії охоронців були позбавлені будь-яких правових підстав. Він також називав охоронців «глухими» та «німими» (п. 40). Як було надалі встановлено, така критика була виправдана. Думка заявника, що юридичної підстави для втручання у продаж не існує, була правильною. Охоронці діяти в офіційній ролі не могли. Крім того, варто враховувати, що стосовно посадових осіб, як і політиків, що діють у своїй публічній ролі, межі прийнятної критики неминуче ширші, ніж стосовно приватної особи. Державні службовці, яким довірено відповідні функції і, отже, вони наділені суспільством владою, повинні бути відкритими для ретельного аналізу діяльності, дебатів і критики.

Це стосується, зокрема, осіб, які відповідають за підтримання громадського порядку. Вони повинні користуватися довірою громадськості, якщо успішно виконують свої обов'язки. Це також може сприяти захисту такої довіри від руйнівних і необґрунтованих нападів. Однак насамперед особи, які підтримують громадський порядок, повинні самі діяти відповідно до закону, оскільки це є основним правилом, властивим їм: ефективно виконувати свої обов'язки. Відповідно, якщо державні службовці діють без законних підстав, варто очікувати критики від громадян, і така критика може в певних випадках бути різкою або виражатися в сильній формі. Отже, треба пам'ятати, що стаття 10 захищає не тільки суть висловлених ідей, думок чи інформації, але також і форму, у якій вони передаються (п. 43–45).

Далі суд зазначив, що, справді, називати державних службовців «глухими» і «німими» на публіці, може бути образливим для них. Однак варто враховувати конкретні обставини, за яких це сталося. Заявник мимовільно реагував на втручання органів державної влади в дії третіх осіб і правильно оцінив, що дії охоронців були невинуватими. Не можна також сказати, що його турбота про співгромадян була нерозумною; швидше він діяв із справжніх громадянських міркувань. Хоча мова, якою користується заявник, може вважатися перебільшеною, це само собою не становило факту навмисної й безпідставної особистої атаки. Отже, на відміну від думки, висловленої в публікації, яка за своїм характером дає можливість автору замислитися над її змістом, думку, висловлену спеціально під час раптової події, стає інтуїтивно зрозуміло, тому що вона була спровокована безпо-

середністю ситуації. Тому ЄСПЛ вважає, що заявник не перевищив обмеження критики, яка була прийнятною саме за цих обставини. Влада, засудивши заявника, використала його слова тільки в контексті ізольованості від усього змісту ситуації, яка спровокувала його реакцію. Тож, оцінюючи факти справи загалом, Суд констатував, що переконання заявника не було непропорційним законній меті, а тому втручання не було «необхідним у демократичному суспільстві <...> для запобігання безладу» в значенні статті 10 Конвенції.

З викладеного можемо дійти певних висновків. Відповідно до позиції ЄСПЛ обмеження права особи на вираження своїх поглядів має досить незначний за обсягом простір для своєї реалізації. Вірогідність подібного втручання влади залежить від рівня суспільної зацікавленості в охороні тих цінностей та інтересів, які під час реалізації свободи слова можуть зазнати порушення. Якщо це такі основоположні права, як приватність фізичної особи, суспільна безпека або мораль, можливість зловживання свободою самовираження може бути підставою для її обмеження.

Література

1. Парламентська Асамблея Ради Європи. Резолюція № 1165 (1998) Право на приватність. URL: <https://cedem.org.ua/library/rezolyutsiya-1165-1998-pravo-na-pryvattnist>.
2. Рішення ЄСПЛ від 25 вересня 2001 року, остаточне 25 грудня 2001 року у справі «П.Г. і Дж.Х. проти Сполученого Королівства» (P.G. and J.H. v. The United Kingdom), заява № 44787/98. URL: <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?AIIdx=419>.
3. Рішення ЄСПЛ від 29 березня 2005 року у справі «Алінак проти Туреччини» (Alinak v. Turkey), заява № 40287/98. URL: <http://echr.ketse.com/doc/40287.98-en-20050329>.
4. Рішення ЄСПЛ від 25 січня 2007 року, остаточне від 25 квітня 2007 року у справі «Асоціація художників проти Австрії» (Vereinigung Bildender Künstler), заява № 68354/01. URL: <http://www.lawgazette.co.uk/law/media-law/4357.article>.
5. Рішення ЄСПЛ від 16 грудня 1992 року у справі «Німіц проти Німеччини» (Niemiets v. Germany), заява № 13710/88. URL: <http://www.echr.ru/documents/doc/2461421/2461421.htm>.
6. Рішення ЄСПЛ від 3 квітня 2007 року у справі «Копланд проти Сполученого Королівства» (Copland v. The United Kingdom), заява № 62617/00. URL: <https://www.5rb.com/case/copland-v-uk>.
7. Рішення ЄСПЛ від 20 вересня 1994 року у справі «Інститут Отто Премінгер проти Австрії» (Otto-Preminger-Institut v. Austria), заява № 13470/87. URL: http://www.menschenrechte.ac.at/orig/94_5/Preminger.pdf.
8. Рішення ЄСПЛ від 13 вересня 2005 року у справі «І.А. проти Туреччини» (I.A. v. Turkey), заява № 42571/98. URL: <https://globalfreedomofexpression.columbia.edu/cases/i-a-v-turkey>.
9. Рішення ЄСПЛ від 21 січня 1999 року у справі «Яновський проти Польщі» (Janowski v. Poland), заява № 25716/94. URL: https://mmdc.ru/praktika_evropejskogo_suda/praktika_po_st10_evropejskoj_konvencii/europ_practice64.